

**ABDURRAHMAN EŞ-ŞARKÂVÎ'NİN 'EL-ARD' İLE ORHAN
KEMAL'İN 'BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE'
ROMANLARINDAKİ ORTAK UNSURLAR**

Tahsin DELİÇAY ()*

Özet

Bu makale, Mısırlı roman yazarı Abdurrahman eş-Şarkâvî'nin sosyal gerçekçi romanı *el-Ard* ile Türk roman yazarı Orhan Kemal'in sosyal gerçekçi romanı *Bereketli Topraklar Üzerinde*'yi karşılaştırmayı hedefliyor. Bu iki roman yoluyla Mısır ve Türk Halklarının ortak karakterlerini belirlemeye çalışıyor. İki romanın tema, kahraman ve sosyokültürel özelliklerini karşılaştırıyor. Romanların olay örgüleri karşılaştırılarak Türk ve Mısır toplumlarının birbirine benzeyen yönleri belirlenmeye çalışıyor. Karşılaştırmayı örnekler üzerinde gösteriyor.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Şarkavi, Orhan Kemal, *el-Ard*, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Mısır romanı, Türk romanı, Sosyal gerçekçi roman.

A Comparison between Abdurrahman al-Sharkawi's "*al-Ard*" and Orhan Kemal's "*Bereketli Topraklar Üzerinde*"

Abstract

In this article, it aims to compare to Egyptian novelist write Abdurrahman al-Şarkâvî and his social realistic novel of *al-Ard* with Turkish novelist write Orhan Kemal and social realistic novel *Bereketli Topraklar Üzerinde*. This study emphasizes the associate character Egyptian people between Turkish people via Abdurrahman al-Şarkâvî's work and Orhan Kemal's work. It is compare to extraordinary in the two novels of subject matter and leading actor and social culture. Plot of two novels are compare that it tried to determine the similarities in Egyptian people between Turkish people. Comparisons between two novels are show on the example.

Keywords: Abdurrahman al-Sharkâvî, Orhan Kemal, *al-Ard*, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Egyptian novel, Turkish novel, Social realistic novel

* Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üni. İlahiyat Fak., Arap Dili ve Belâgati Öğr. Üyesi (Ain Shams Üni. Diller Fak., Türk Dili Okt.). tahsindelicay@hotmail.com

Giriş

Mısır halkıyla Türk halkı, şu anda birbirlerine uzak gibi görünseler de aslında, aralarında kökleri bin yıla uzanan bir kültür birliği vardır. Hal böyle olunca her iki ülkenin edebiyatlarını karşılaştırmak yeni nesillerinin bilmediği kültürel birlikteliğin ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Geçmişten gelen dostlukların gelecekte de devam etmesi, bir bakıma iki toplumu yakınlaştıracak ortak değerlerin incelenerek ortaya çıkarılmasına bağlıdır. Bu maksatla Mısır ile Türkiye’de aynı yılda kaleme alınmış iki önemli eserin karşılaştırılması yapılmıştır. Abdurrahman eş-Şarkâvî’nin *el-Ard* romanı iki kadim dost toplumun Mısır yanını, Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanı da Türkiye yanını izleme fırsatını verecektir. Her iki yazarın bakış açısından, görünürde ayrı ülkelerin insanları olan ancak aynı kaderi ve hayatı paylaşan toplumların ortak yanlarını belirlemenin faydadan hali olmayacağına inanıyoruz.

Çalışmamıza konu olan romanlar, Arap ve Türk Edebiyatlarında sosyal gerçekçi roman sınıfında yer alan ve bu konuda öncü kabul edilen eserlerdendir.

“Yazar, kendi fildişi kulesine çekilmiş bir insan bile olsa, içinden çıktığı toplumun bir ferdidir ve o, toplumundan ayrı düşünülemez. Bir yazar, öncelikli olarak sosyal bir amaç gütmeyi söylese de, sadece estetik kaygılarla eserini kaleme almayı amaçlasa da kendi toplumunu az ya da çok, eserinde yansıtır. Sosyal bir gayesi olan yazarlar da toplumunun, kendince, aksayan yönlerini dile getirir, toplumuna mesajlar verir. Reçete sunup sunmamaksa yazarın sanat anlayışına bağlıdır. Sosyal gerçekçi romancı, kendi gerçekçilik anlayışıyla ele aldığı konuyu romanına aktarırken belirli bir dünya görüşüne dayanır. Tipleştirme, karakter çizme; doğa, çevre ve eşya betimlemeleri hep buna göre olur. Sosyal gerçekçi roman; hem konu, hem konunun işlenişi, hem insanın algılanışı bakımından kendine özgü özellikleri olan bir roman türüdür. Sosyal gerçekçilik; bütün edebî türlerden ve roman türünden insanda toplumsal bilincin gelişim ve oluşum sürecini göstermesini bekler. Sosyal gerçekçi anlayış, edebî eserlerden; toplumu bilinçlendirme, bilinçlenmeyi devrimci bir dönüşüm doğrultusunda geliştirme işlevini bekler, edebî eserlere bu işlevi yükler.”¹

Toplumcu gerçekçi romanın kimi özellikleri (zengin-fakir, ağa-köylü, patron-işçi, ezen-ezilen çatışmaları gibi) kimi yazarlarca uygulama alanına konmaktadır. Şöyle de söyleyebiliriz, son yıllarda romanımızda alttan alta gelişen bir yönsemdir toplumcu gerçekçilik. Özellikle insanı toplumsal ilişkilerin dışına atmadan, soyutlamadan ele alma; doğal ve toplumsal çevresiyle verme Kuyucaklı Yusuf’tan Tırpan’a, Kanlı Derenin Kurtları’na, İnce Memet’e değin birçok yapıtta görünür.²

el-Ard’ın tasvir ettiği köylüler su ve toprak mücadelesinin yanı sıra her türlü eziyet, sıkıntı, cefa çekmektedir. “...benim köyümde de el-Eyyâm’ın yazarının

¹ Fikret Uslucan, “Orhan Kemal’in Bazı Romanlarında Bir Eleştiri unsuru Olarak Din”, *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi 1*, Sayı: 2, 2006, s.101-103.

² Emin Özdemir, *Yazımsal Türler*, İstanbul 1999, s.311’den naklen Uslucan, “Orhan Kemal’in Bazı Romanlarında...”, s.104.

yaşadığı köydeki gibi gözlerini sineklerin yediği birçok çocuk görüyordum. Köyümün, Zeyneb'in yaşadığı köyde olduğu gibi sıkıntı çekilmeyen bir köy olmasını temenni etmiştim. Orada köylüler su için birbirleriyle çekişmezler, hükümet onları sudan mahrum bırakmaz, topraklarını ellerinden almaya çalışmaz ya da kırbaçlarla insanları döven sarı elbiseli adamlar göndermez. Orada çocuklar ne çamur yer ne de güzel gözlerine sinekler konar (s.342-343)." diyerek yazar çarpıcı bir dille köyde yaşananları anlatır.

Romanda ağırlıklı olarak sıkıntılı, üzücü olaylar devam ederken -bugün de benzer mizacı sürdüren Mısır insanın- bunların birçoğunun üstesinden tebensüm ederek, gülererek geldiği görülür. "Muhtarın cenaze töreninde köy meydanında toplanan insanlar Kur'an okuyan hocayı dinlerken Mahmut Bey ile polis müdürü tören alanına gelir. Dar resmî elbisesinden taşan göbeğiyle dikkat çeken müdür kendisine hazırlanan özel koltuğuna oturmak üzere hareketlenir. Tam o sırada hoca 'وانظر إلى... حمارك' '...eşeğine de bak'³ ayetini okumaktadır. Hoca ayeti değişik makam ve kıraatlerde birçok kere tekrar eder. Olaya alınan Mahmut Bey niçin bu ayeti okuyorsun da içinde sizin tuttuğunuz partinin (Vefd Partisi) adı geçen 'وحشرناهم إلى جهنم يوم القيامة وفدا' ayetini okumuyorsun diye hocaya çıkışır (s.326-328). Aslında ayet⁴ diye söylediği ibare de yanlıştır.

Eleştirmen Tâhâ Vâdî, *el-Ard* romanından için, "İlk defa Mısır köy hayatının gerçekçi bir kesitini ve insanların orada yaşadıkları problemlerini ortaya koyar. Yazar romanında köy hayatıyla ilgili bilgi ve kültürünü iyi bir şekilde aktarır"⁵ demektedir.

Muhammed Atâ ise, *el-Ard*'in yayımlandığı tarihte Mısır'daki en uzun roman olarak iki bölüm halinde neşredildiğini söyledikten sonra anlatılanlarda kısmen mübalağa olsa da genel olarak anlattığı kültürün delilleri taşır⁶ demektedir.

Orhan Kemal'in en iyi romanları arasında sayılan⁷ *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise, Anadolu'nun köylerinde eli iş tutan erkeklerin ekmek parası kazanmak için Çukurova'nın yolunu tutmaları, bu uğurda çektikleri sıkıntılar ve verdikleri mücadeleler anlatılıyor. "Orta Anadolu'nun köylerinden birinde toprakları olmadığı için barınamayan üç arkadaşın Çukurova'ya pamuk toplamaya inişlerinin çerçevesinde gelişen *Bereketli Topraklar Üzerinde*, yer yer J. Stein-beck'in Gazap Üzümleri adlı romanından etkiler taşımakla birlikte, iş ve ekmek peşinde önce verimli topraklara, daha sonra da kente gerçekleştirilen göçü son derece dramatik gözlemler ve çarpıcı bir dille verir."⁸

³ Bakara 2/259.

⁴ Söylemek istediği ayetin doğrusu "يوم نحشر المتقين إلى الرحمن وفدا" dir. Meryem 19/85.

⁵ Muhammed Hasen Abdullah, *er-Rif fi'r-rivâyeti'l-Arabiyye*, Kahire 1989, s.25-28'den naklen Musa Yıldız, "Abdurrahman eş-Şarkâvî'nin el-Ard Adlı Romanı", *Nüşa*, Bahar 2001, s.41.

⁶ Muhammed Atâ, *el-Hareketü'l-Âkile ti'l-hayât ve'l-fikr ve'l-fenn*, Kahire, s.141-142.

⁷ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul 1996, s.36.

⁸ *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, II, 628.

Her iki romanda da olay örgüleri toprak, ağa, emek merkezlidir. *el-Ard* yani toprak her iki romanın hem ismi hem de konusudur. *el-Ard*'da bir yandan susuz kalan toprağın sulanması için sulama günlerini artırma kavgası yapılırken diğer yandan da sahip olunan birazcık toprağı kaybetmeme mücadelesi verilir. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise, Türkiye'nin tahıl ambarı kabul edilen, neredeyse mahsul hasadına senede üç kez fırsat veren bereketli Çukurova topraklarındaki arazi sahibi ağa ve yardakçı ırgatbaşlıları ile tarım işçileri arasında yaşanan çıkar kavgaları, işçileşme sürecinde işçileri bekleyen sömürü zincirine karşı direnme, her iki romanda görülen önemli benzerliklerdendir.

Abdurrahman eş-Şarkâvî⁹ ile Orhan Kemal'in¹⁰ en belirgin ortak özellikleri her ikisinin de kendi toplumlarında sosyal gerçekçi yazar¹¹ olarak kabul edilmeleridir.

⁹ 10 Kasım 1920'de el-Munûfiyye eyaletinin Şebînu'l-Kûm şehrinin ed-Dellâtûn köyünde, içinde el-Ezher'de eğitim görenlerin bulunduğu bir ailede dünyaya geldi. Bu yıllar, işgalci İngilizlere karşı Mısır'da bağımsızlık hareketlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı yıllardır. 1919 yılı başlarında, Sa'd Zağlûl (1860–1927)'ün önderliğinde bütün yurttaki İngilizlere karşı toplu bir ayaklanma başlamıştı. Halkın bu mücadelesinin sonucunda İngiltere, 28 Şubat 1922 tarihinde Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmek zorunda kalmıştı. Orta öğretimi sırasında Paris'e gitti (1935) ve orada bir yıl kaldı. Döndüğünde edebiyata daha fazla ilgi duymaya başladı (1939). Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1943) ve avukatlık yaptı. Bir süre eğitim bakanlığında müfettiş olarak çalıştı (1945). Daha sonra sırasıyla *et-Talî'u. el-Ğad. el-Misri. eş-Şa'b. Ahbâru'l-Yevm. Rûzu'l-Yûsuf* dergilerinde yöneticilik yaptı (1952–1977). Sanat ve Edebiyat Yüksek Kurumunun genel sekreteri oldu (1977). Burada iki yıl çalıştıktan sonra hayatının sonuna kadar *el-Ehrâm* gazetesinde yazarlık yaptı. Uluslararası Afrika-Asya Halkları Dayanışma Teşkilatına başkan seçildi (1981). Edebiyat alanında devlet takdir ödülüne layık görüldü (1984). Birinci derece bilim ve sanat nişanını aldı (1985). 1987 yılının 10 Kasım'da öldü. Geriye şiir, tiyatro, roman ve kısa hikâyeden oluşan edebî ve fikrî alanlarında yirmi beşin üzerinde eser bıraktı. Geniş bilgi için bkz: Muhammed Hasen Abdullah. *el-Vakıyye fi'r-rivâyeti'l-Arabıyye*, Kahire 1991, s.330; Mustafa Abdulğani, *İ'tirafât Abdurrahman eş-Şarkâvî*, Kahire 1996, s.13 vd.; Yûsuf eş-Şârûnî, *Mea'l-udebâ*. Kahire 1999, s.81-87; Sâmi Hâşebe, *Mufekkirûn min asrinâ*, Kahire 2001, 560-563; Muhammed Sâlih Bek, *Târihu'l-mesrah abre'l-usûr mea dirâse nakdiye ve târihiye li'l-mesrahi'l-Misri*. Kahire, s.223 vd.; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara 1986, s.204–206; Musa Yıldız, *Abdurrahman eş-Şarkâvî'nin el-Ard Adlı Romanı*, s.36.

¹⁰ 15 Eylül 1914'te Ceyhan'da doğdu. Anne baba tarafından Adanalıdır. Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan yazara, Orhan Kemal adını Kemal Sülker verdi; Orhan Raşit imzasıyla Yürüyüş dergisine gönderdiği bir öyküyü, dergi hakkında soruşturma açılmasını diye Kemal Sülker, Orhan Kemal imzasıyla yayımladı (1942). Orhan Kemal edebiyata şiirle başlamıştır. TBMM 1. dönem milletvekili (1920–1923) Avukat Abdulkadir Kemal'in oğludur. Babasının siyasal görüşleri nedeniyle cezalı olması, ailesinin de ceza çekmesine neden olmuştur. Ailesinin Suriye'ye zorunlu göçü üzerine, ortaokul son sınıfta öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kaldı. Askerlik görevini yaparken ceza yasasının 94. maddesine aykırı davranıştan beş yıl hapse mahkûm edildi (1938). Kayseri ve Adana cezaevlerinde yattı. Hapishanede Nazım Hikmetle tanıştı ve onunla ilişkileri, toplumsuluk anlayışını etkiledi. 2 Haziran 1970'de davetli olarak gittiği Sofya'da öldü. Mezarı İstanbul'dadır. Genç yaşında para kazanmak

Her ikisi de sosyalist düşüncelerini romanlarına yansıtmış, olay örgülerini sosyal gerçekçilik çerçevesinde biçimlendirmiştir. Aslında iki yazarın da ruh dünyaları, çalışmamıza esas aldığımız romanlarında açıkça görülür.

el-Ard'a göre diyalogları daha çok ve sürükleyici olan *Bereketli Topraklar Üzerinde*'nin yazarı Orhan Kemal, karakterlerin sık konuşmalarını "...Fazla diyaloga önem verişim tesadüfi değildir. Anlatmak istediğimi en iyi böyle anlattığımı sanıyorum. Uzun uzun ruh tahlilleri yapmaya kalkmaktansa muhaverenin diyalektiği ile bu işi başarmanın daha tabii olacağı kanaatindeyim" sözleriyle dile getiriyor.¹²

Orhan Kemal'in romanlarında kullandığı dil halkın dilidir. Türkçeyi iyi bilen ve tüm olanaklarıyla kullanan bir yazardır. Anlatıcının sözü aldığı kısımlarda kültür dili, yazı dili başarıyla kullanılır. Ancak, Orhan Kemal halk dilinin özelliklerini de her yönüyle yansıtır. Bunlar kişilerin konuşmalarında ortaya çıkar. Bu konuşmalarda atasözü, deyim, dua-beddua, argo, küfür gibi halkın günlük dilde yer verdiği tüm özellikler ve kalıp kullanımlar yer alır. Orhan Kemal'de Adana ağızları da tüm özellikleriyle kendini gösterir. Orhan Kemal'in romanlarında anlatıcı kültür diliyle, kişiler ise ağız özellikleriyle konuşurlar. Bunu Orhan Kemal'in istisnasız her kahramanında görebiliriz.¹³ Orhan Kemal, sözcükleri kullanırken yerli yabancı, eski yeni gibi ayrımlara gitmemiştir. Gerektiğinde bunların hepsini bir arada kullanmış ve çok da başarılı olmuştur. Onun için önemli olan halkın sözcüğü tanınması ve ona

zorunda kalması nedeniyle, hayatın önüne çıkardığı her türlü engel ve acı, onun iç dünyasını derinleştirdi, zenginleştirdi. Yaşadığı, tanık olduğu her şey, kaleminin ucunda bir öyküye, bir romana, bir oyuna veya şiire dönüştü. Kendine özgü bir dille Türk insanının acılarını, yoksulluklarını, özlemlerini anlattı. İlk yapıtlarında 1930'larda kendi yaşam öyküsüne dayanan bir çerçevede Çukurova'da tarım ve fabrika işçilerinin sorunlarını işledi; daha sonra İstanbul'un kenar mahalle insanların, işçilerin dünyasını yansıttı. *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Hanımın Çiftliği, Vukuat Var romanlarında Adana' mekân olarak seçti. Ceza evi gözlemleri de Orhan Kemal için önemli bir malzeme oluşturdu. 1967'de Ankara Sanat Tiyatrosu'nda sahnelenen (72. koğuş) adlı oyunu, ona yılın en iyi oyun yazarını ödülünü kazandırdı. Yapıtlarının bazıları şunlardır: Murtaza, El Kızı, Yalancı Dünya, Sokakların Çocuğu, Müfettişler Müfettişi, Üç Kâğıtçı, Ekmek Kavgası, 72. Koğuş, Eskici Dükkânı, Cemile, Nazım Hikmetle Üç Buçuk Yıl, Sokaklardan Bir Kız, Vukuat Var, Hanımın Çiftliği, Suçlu, Kırmızı Küpeler, Serseri Milyoner, İki Damla Göz Yaşı, Gurbet Kuşları, Evlerden Biri, Kaçak, Kanlı Topraklar. Geniş bilgi için bkz: Orhan Kemal, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, İstanbul 2007; Bedri Aydoğan, *Çukurova'nın Yetiştirdiği Kemaller...* s.7; Orhan Kemal'in *Çileli Yaşam Serüveni*, s.2; "Orhan Kemal'in Çileli Yaşam Serüveni", *Tim Aylık Sanat Edebiyat Dergisi*, Sayı 12-13, Mayıs-Haziran 1993, s.2; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, II, 625.

¹¹ Zekeriya Ali Ahmed-Umeyme Abdurrahman, *Muhâdarât fi'l-edebi'-hadis*, 2003, s.246; Rahmi Er, "Modern Lübnan Romanına Genel Bir Bakış", *Doğu Dilleri*, cilt: V, sayı: 1, Ankara 1992, s.126; Uslucan, *Orhan Kemal'in Bazı Romanlarında...*, s.106.

¹² Asım Bezirci, *Orhan Kemal*, İstanbul 1984, s.57'den naklen Aydoğan, *Orhan Kemal'in Dili Üzerine*, s.55.

¹³ Bedri Aydoğan, *Çukurova'nın Yetiştirdiği Kemaller: Orhan Kemal, Yaşar Kemal*. Söylem Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 27, Haziran 1997, s.9.

yabancı olmamasıdır.¹⁴ Türkçe, deyimler yönünden çok zengin bir dildir. Deyimler anlatımda kolaylık, akıcılık ve canlılık sağlarlar. Orhan Kemal’de deyimler önemli bir yer tutar. “İciğini ciciğini bilmek, yere yurda koymamak, ayrıntı kabarmak, yaralı parmağa işlemek...”¹⁵ Türk dilinin bir başka zenginliği de ikilemelerdir. İkilemeler anlatımda canlılık, çokluk, abartma, pekiştirme nitelikleri katarlar. Bu yüzden konuşma dilinde sık kullanılırlar. Diyaloga önem veren Orhan Kemal ikilemeleri çok kullanır. Onda özellikle ‘m’ ile yapılanları boldur. ‘Ekmek mekmek, ters mers, çaya maya...’¹⁶

el-Ard 22 bölümden oluşur. İlk üç bölümünde kahraman-anlatıcı tekniğiyle ‘ben’li birinci tekil şahıs anlatımı kullanır. 4’ncü bölümden itibaren 16 bölümde kahraman-anlatıcı ortadan kaybolur ve ‘o’lu üçüncü tekil şahıs anlatımına geçilir. Romanın son üç bölümünde kahraman-anlatıcı tekrar ortaya çıkarak “Ben oturuyordum...” cümlesiyle yine birinci tekil şahıs anlatımına dönlür.

Roman 3+16+3 şeklinde bir anlatım tekniği ve ilkokulu yeni bitirmiş bir kahraman-anlatıcının gözüyle verilebilecek bir olay örgüsüne göre işlenmiştir.¹⁷

Berekelli Topraklar Üzerinde 30 bölümden oluşur. Bunlar, yolculuğun başlangıcı, ortası ve sonu olmak üzere üç kısma ayrılır. İlk iki bölüm kahramanların köylerinden Çukurova’ya inişe, ortadaki 26 bölüm Çukurova faslına ve son iki bölüm de Adana’dan tekrar köylerine dönüşe ayrılmıştır.

Roman 2+26+2 şeklinde bir olay örgüsüne sahiptir. İlk iki bölümde ana tema şehirlinin köylüye bakışı, şehir hakkındaki bilgisizlikleri verilir. Ortadaki 26 bölüm köylü-şehirli karşıtlığı temasının işlendiği bölümlerdir. Son iki bölümde de Çukurova faslı kapandıktan sonra romanın anlamını ilgilendiren bölümle bağlanır.¹⁸

el-Ard Romanı (1954)

Kahraman-anlatıcı, Kahire’de ilkokulu bitirip yaz tatilinde köyüne döner. Köyde duyduğu ilk şey gençlerin Vasife hakkında anlattıkları gönlül ilişkileridir. Vasife’nin babası korucu başı Muhammed Ebû Suveylim ve okul müdürü Şeyh Hassüne mevcut anayasa sebebiyle görevlerinden uzaklaştırılırlar. Mısır’da köylüye yüklenen verginin çokluğu, pamuk fiyatının düşüklüğü her köyde olduğu gibi bu köy için de geçerlidir. Ayrıca köydeki toprak ağası Paşa’nın yeni aldığı arazilerinin daha çok sulanması için köylüye tahsis edilen aylık sulama adedi, on kereden beşe indirilmiştir. Bu olaya tepki gösterip protesto edenler, köy muhtarının ihbarı üzerine tutuklanıp şehir merkezine götürülürler. Hapiste işkenceye maruz kalırlar ve bir süre sonra serbest bırakılıp köylerine dönerler. Halk partisine yakınlığıyla tanınan Paşa’nın konağını şehir merkezine bağlayan bir yolun açılmasına karar verilir. Bu sebeple köylünün arazileri istimlak edilir. Zaten köylüye yetersiz gelen arazilerin üçte biri

¹⁴ Bedri Aydoğan, “Orhan Kemal’in Dili Üzerine”, *Dil Dergisi*, Sayı: 26, Aralık 1994, s.64.

¹⁵ A.g.m., s.59.

¹⁶ A.g.m., s.60.

¹⁷ Yıldız, *Abdurrahman eş-Şarkâvî’nin el-Ard Adlı Romanı*, s.41.

¹⁸ Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, s.40.

yola gidecektir. Köy halkı yönetimin oyununu bozar. Bir gece tüm malzemeyi ve demirleri suya atarlar. Olaylar üzerine köye takviye asker ve polis gücü gönderilir. Polisler köylüyü dayakla sindirmeye çalışır, karşı çıkanlar dövülür ve tutuklanır. Sonunda yönetim köylüye rağmen bu projeyi uygulamaya koyar. Vasîfe, Ammu Kessâb ile evlenir. Tüm bu olaylar köyde cereyan ederken kahraman-anlatıcı da köyünde yaz tatilini geçirmektedir. Yaşadığı bu olaylarla birlikte yaz sonunda liseye başlamak üzere Kahire'ye döner.¹⁹

Kısa bir özetini verdiğimiz romana, 'uzatacak değilim' diye başlayan kahraman-anlatıcı, köyünün 20 yıl öncesini anlatmakla başlıyor ve romanın başında kahramanların ismini veriyor. Köydeki aile yapısından, hasat mevsiminden ve I. Dünya Savaşı yıllarından kesitler sunuyor. Daha sonra köydeki evlilik ve düğün âdetlerinden bahsediyor. Düğünle ilgili olarak ayrıntılı bir biçimde zıfaf gecesini, bu gecedeki gerek gelin gerekse damattaki korkuyu yenmeye yönelik adetlerden açıkça bahsediyor. Toplumun bir başka yönünü ele aldığı olaylar dizisinde el öpme, kadınların sokağa çıkması gibi adetlerle, ölüm merasimi, rahat zamanlarında yapınayıp ancak daraldıkları zamanlarda Sîdî Ramazan gibi velilere gitmeleri, boş küpün uğursuzluğa işaret etmesi gibi olayları anlatır. Romanın kahramanları şunlardır:

Vasîfe: Belli bir ana kahraman görünmeyen romanda, kahraman-anlatıcı, Vasîfe, Muhammed Ebû Suveylim ve Abdulhâdî'nin öne çıktığı görülür. Romanda her ne zaman adı geçse uzun uzadıya çeşitli sıfatlarıyla bahsedilen Vasîfe romanın en belirgin kahramanıdır. Köyde eski korucu başı olan Muhammed Ebû Suveylim'in kızı Vasîfe on iki-on üç yaşlarındadır. Onun küçüklüğü, güzelliği ancak hal, hareket, karakteri ve insanlarla olan ilişkilerindeki erkeksi tavrı oldukça cesurdur. Onu, bazen yaptığı haksızlığa karşı muhtarı döverken bazen de yol yapım işinde çalışırken görürüz. Vasîfe aynı zamanda şarkı söyleyen, güzel dans eden, ama edebinden de hiç taviz vermeyen bir kızdır. Daha önce ablasının yanında Bender (Kahire)'de beş yıl kalmıştır.

Vasîfe hayaller kurar, cinleri düşünür, akli tam olgunlaşmamış genç kız düşlerine dalar. Vasîfe kahraman-anlatıcıyı çocuk gözüyle görür, diğer erkeklere yüz vermezken kahramanı kucaklar, ona sarılır. Hâlbuki o on iki yaşında bir genç kızdır, niçin böyle yapar; kahraman-anlatıcı buna bir anlam veremez. İhtimaldir ki kişiliği tam olgunlaşmadığından gelgitler yaşamaktadır. Babası hapisten çıkınca sevincinden kahraman-anlatıcının alınından öper. Kahraman-anlatıcı, Vasîfe'nin etrafındaki kişilerden şüphelenir. Bir gün kendisine Abdulhâdî tarla sulamaya gittiğini söyler, hâlbuki su yoktur, nereye niçin gitmektedir? Vasîfe Alvânî'nin yanına gider, niçin? Kahraman-anlatıcı, Vasîfe'nin köyün erkeklerine bakışını anlatırken, kahraman kişiliği ve tarbuş giymesi sebebiyle 'Abdulhâdî'ye, beyaz elbisesi ve aylık maaşı sebebiyle de öğretmen Muhammed Efendi'ye yakınlık hissettiğini söyler. Vasîfe, Abdulhâdî ile Muhammed Efendi arasında sevgi gelgitleri yaşar ancak babası onun

¹⁹ Abdurrahman eş-Şarkâvî, *el-Ard*, Kahire; Musa Yıldız, *Abdurrahman eş-Şarkâvî'nin el-Ard Adlı Romanı*, s.36-45.

bir köylüyle evlenmesini istemez. Sonunda aynı köyden faytoncu Ammu Kessâb ile evlenir.

Muhammed Ebû Suveylim: Köyde yaşanan olaylarda en önde görünen kişi, Vasîfe'nin babası Muhammed Ebû Suveylim'dir. Köyde korucubaşı iken İsmâil Sıdkî Paşa döneminde yapılan yeni anayasa aleyhinde olduğundan komşu köydeki okulda müdür olan Şeyh Hassûne ile birlikte görevinden el çektirilir. Ekip biçtiği iki dönümlük bir arazisi vardır. Şeyh Hassûne ile birlikte I. Dünya Savaşında askere alınmış ve 1919 hareketine katılmış mücadeleci bir kişidir. Elindeki az araziyle geçinmeye çalışırken önce sulama günlerinin on kezden beşe indirilmesi, sonra da Paşanın konağını şehre bağlayacak yolun arazisinden geçecek olması sebebiyle sıkıntıya düşer. Onun hükümete karşı tavrını herkes bilir. Fakat onun amacı sadece toprağını sulamaktır. Muhtarı halkın önünde hakir düşürüp aşağıladığı için muhtar kendisine iyi duygular beslememektedir. Bu sebeple muhtar, Muhammed Ebû Suveylim ve Abdulhâdî'yi toprağı izinsiz sulayanlar listesinin başına yazar. Daha sonra listedekiler karakola götürülüp, hapsedilir ve işkenceye maruz kalır. Muhammed Ebû Suveylim hapiste kendisine yapılanlardan büyük üzüntü duyar. Muhammed Efendi'nin çektiği bir telgraf sonucu hapisten çıkıyor ama hapisteyken kızı dövüldüğü için ızdırap duyar. İnsanlar onu teselliye çalışırlarsa da, konuşmaz hiçbir soruya cevap vermez.

Zihnen gelgitler yaşayan Muhammed Ebû Suveylim, Şeyh Hassûne ile Şam'daki savaş hatıralarını düşünür. Yol açmak isteyenlerle ilgili olarak 'onlar İngilizlerden daha kuvvetli değiller ya, onları nasıl yendiysek bunları da öyle alt edeceğiz' der. Çok hızlı ilerleyen yol çalışmaları tarlaya dayanmadan önce pamuğu toplamaya çalışır, fakat toplayamazlar. İşçilerin reisinden pamuğu toplayabilmek için bir gün süre istemesine rağmen izin alamaz. Yol çalışanlarından birisinin Vasîfe'ye laf atması üzerine Abdulhâdî, Muhammed Efendi ve Diyâb'la birlikte işçilerin önüne durup 'kim bir pamuk koparırsa ben de onun kafasını koparıyorum!' der. Bunun üzerine yol çalışması durur. Bütün köylüyle birlikte pamuğun çoğunu toplarlar. Muhammed Ebû Suveylim tarlasının başında dururken başçavuş gelir, söz konusu süre için rüşvet ister, o da hem tarlamı alıp hem de rüşvet mi istiyorsun diye bağırır. Bunun üzerine başçavuş bir tokat atarak onu yere yıkar. Vasîfe bağırınca köylüyle asker birbirine girer. Bu olaylar üzerine orada bulunanlar muhtarlığa götürülür.

Abdulhâdî: Romadaki etkin kahramanlardan biri ve Vasîfe'nin ilgi duyduğu iki kişiden ilkidir. O dine karşı çok ilgili değildir, Cuma namazı dışında fazla bir ibadeti yoktur. Kahramanın amcasının oğludur. Köylü nazarında saygınlığı vardır, öyle ki hapisteyken onu onurlandırmak için Şeyh Hassûne, Muhammed Efendi ve Şeyh Şinnâvî Abdulhâdî'nin tarlasındaki küçük mescitte namazlarını kılarlar. Bir feddânlık küçük bir arazisi vardır. Onun Muhammed Ebû Suveylim'le ortak amacı toprağı sulamaktır. Tarlası yol için istimplâk edilmemesine rağmen köylülerin haklı mücadelelerinde onların yanlarında yer alır. Çünkü köylüye gelen zarar kendisine gelir düşüncesindedir. Muhammed Efendi ile arasında devamlı bir çekişme devam etmektedir. Abdulhâdî gitgide Vasîfe'yi Muhammed Efendi den kıskanmaya başlar.

Vasîfe'yle evlilik ve ondan olacak çocukların hayallerini kurar. Vasîfe'yi babasından ister.

Muhammed Efendi: Vasîfe'yle evlenmek isteyen, Vasîfe'nin de kendisine ilgi duyduğu diğer kişi de köyün öğretmeni Muhammed Efendi'dir. O gazetelerde beğendiği makaleleri köylüye okur. Aldığı dört cüneyh maaşı hiç harcamayıp biriktirerek ihtiyacı olanların tarlalarını ipotek karşılığında borç verir. Bu şekilde bir feddan yirmi kırat büyüklüğünde tarlası olur. Resmî görevi sebebiyle hükümetten çekinir, haklarını yasal yollarla arar. Muhammed Ebû Suveylim'i su problemi çözümü için dilekçe yazmaya ikna eder. Muhammed Ebû Suveylim ve arkadaşları hapse girdiğinde de onları kurtarmak için şehre gidip telgraf çeker ve bunun sonucunda köylüler bırakılır.

Şeyh Hassûne: Romandaki ikincil kahramanlardan biri de köylünün nezdinde saygınlığı olan Muhammed Efendi'nin dayısı Şeyh Hassûne'dir. Komşu köydeki okulun müdürü iken Muhammed Ebû Suveylim ile birlikte seçimlerde Halk Partisinin kazanmasından sonra görevlerinden azledilir. Ancak köylülerin toprak mücadelesi sırasında köye gelerek onların yanında yer alır. Şehirde köye geldiğinde erkeklerin tutuklandığını öğrenince onların evlerine gidip ihtiyaçları olup olmadığını sorar. 1919 hareketinde aktif rol oynadığından yürütülecek mücadele konusunda tecrübelidir. O sırada İngilizlerle mücadelede ederken onların yerleştikleri yerlere gönderilen kuyruğuna gazlı bez bağlanmış kedi ve köpekler onun fikridir. Şeyh Hassûne tutuklanmayı önemsemeyecek kadar cesurdu, çünkü büyük insanlar hep tutuklanmışlar, çözüm de bundan sonra gelmiştir.

Paşa: Hükümetin haksız uygulamalarına karşı köylülerin yanında yer almayı onlara düşmanca tavır takınan bir karakterdir. Halk Partisi taraftarı ve toprak ağası bir Paşa'dır. Onun büyük konağını şehre bağlayacak olan yol, köydeki olayların çıkmasına sebep olmuştur. Aslında düz bir yol olarak plânlanan proje Paşa'nın ve partililerin evine ve tarlasına gelince kıvrılır.

Mahmûd Bey: Paşa'nın yanında yer alır. Paşa'dan sonra köydeki en geniş araziye ve bir biçerdövere o sahiptir. Köyde beyaz atıyla caka satar. Köylülerin resmi bir işi olduğunda işi halledeceğini söyler, karşılığında parasını alır, ama sözünde durmaz. Güvenilir olmadığı için de köylü tarafından sevilmez. Şeyh Hassûne, Mahmûd Bey demeyip Mahmûd ibn İnci Hanım der. Konağından dışarı pek çıkmaz. Hükûmete su için yazılan dilekçeyi Mahmûd Bey eleştirir ve dilekçeyi yırtar. Onun yerine yazdığı ikinci dilekçenin içeriği de belli değildir.

Şeyh Şinnâvî: Taraflar arasında ortada görünen, daha çok kendini düşünen, kendisiyle de pek barışık olmayan bir tiptir. Etrafına olumsuz fikirler yayan, ilgili-İlgisiz her şeyi her yerde söyleyen ve kızan, köyün hocası ve nikâh memurudur. Yemek yeme özel zevki olan, yürürken göbeği sarkan, devamlı elinde tespihle dolaşan, sadece cuma günleri giydiği temiz bir cilbabı olan Şinnâvî, kızınca da köylüye, camiye, namaza lanet eder. Konuşmaları daima helak olmuş Ad, Semûd kavimleri ve firavunlarla korkutma üzerinedir. Bir keresinde 'Köylü zekât vermiyor, Allah da onlara su vermiyor, ama Paşa zekat veriyor, Allah da ona veriyor' derken

diğer yandan da Paşa'nın namaz kılmadığını unuttur. Çelişkileri Hadrâ'nın öldürülmesinde, fahişe de olsa katlin haram olduğunu söylemesinde de görülür.

Şeyh Yûsuf: Daha çok kendi menfaatini düşünen, iki taraftan da faydalanmaya çalışan köyün bakkalıdır. Çok az gülen, acımasız, asık suratlı bir adamdır. Ezher'de okumuştur. Özel gün ve gecelerde Şeyh Şinnâvî ile birlikte mevlit okur ve bundan gelir elde eder. Şeyh Yûsuf muhtara kızgınlığını açıkça ifade eder ama Mahmut Bey'e edemez. Yönetimin baskısının arttığı dar zamanlarda dükkânında Antara, Ebû Zeyd Hilâlî gibi halk kahramanlarını okur. Hükümetin düşmesinin ancak öğrenci ve memurların hareketiyle mümkün olacağını söyler. Ve buna 1919'daki İngilizlere karşı yapılan mücadelelerden örnek verir. Aynı Şeyh Yûsuf, Alvânî'yi muhtardan buğday çalmaya teşvik eder. Vasîfe'ye gidip yol işçileri ile çalışmasını söyler sonra da fitne çıkarır. Diğer taraftan muhtar öldükten sonra muhtarlığa adaylığını koyar.

Hadrâ: Vasîfe'nin kız arkadaşıdır. Köye hizmetçilik yapmak üzere gelmiş, belli bir ücret veya mal karşılığı köydeki erkeklerle beraber olan biridir. Düğünlerde, eğlencelerde dans eder, müstehcen hikâyeler anlatmaktan çekinmez. Kendini pazarlayan Hadrâ çöpçatanlık da yapar ama kimsenin sırrını kimseye vermez. Neden sonra köylü Hadrâ'ya öfke kusmaya başlar ve bir süre sonra da su kanalında ölü olarak bulunur. Gömüleceği yer hakkında tartışma çıkar, Şeyh Şinnâvî müslüman mezarlığına gömülemeyeceğini söyler. Hadrâ'nın ölümünü muhtar normal ölüm gibi gösterir ve katilin bilinmesini istemez, ama daha sonra Hadrâ'yı öldürdüğü için Alvânî tutuklanır. Hadrâ'nın, biri Bey'in yanında hizmetçi, diğeri köyden göçen Şaban ve üçüncüsü de Mısır'da meyhanesi olan kız kardeşi Zennûbe olmak üzere üç yakını vardır.

Muhtar: Kendinin ve yönetimin işleri dışındaki şeyleri umursamaz. Muhtar hükümetin tarla sulama ve yol yapımıyla ilgili planlarını köylüden gizler ve onları haberdar etmez. Köy yönetiminde söz sahibi olduğu için romanın kahramanları arasında önemli rolü olması gerekmesine rağmen ilk defa 96. sayfada sözü geçen muhtara konumuyla uyuşan rol verilmemesi ilgi çekicidir. O da Şeyh Yûsuf gibi Ezher'de eğitim görmüştür. Güvenilir bir karakteri olmayan muhtar, kendisine sığınan köyün kadınlarını himaye etmediği gibi Vasîfe'nin annesine bir takım kötü sıfatlar yakıştırarak onu küçük düşürmeye çalışır. Bu olay sonunda, Vasîfe ve diğer kadınlardan dayak yer. Köylüye zulmettiği için koruması Abdulâtî de muhtarı kadınların elinden kasten geç kurtarır. 1919'daki mücadelede bütün köylüyle birlikte muhtar da vardır ama o geri saflardadır. Sekseninde eceliyle ölür.

Diyâb: Romanda adı çok sık geçmeyen silik bir tiptir. Kendi arazisinde tarımla uğraşır. Köyde geçen olaylarda tutuklanır ve işkence görür. Kardeşi Muhammed Efendi ile arasında sıkı bir ilişki vardır. Ağabeyi, Diyâb için her şeydir. Diyâb da Paşa gibi köylülerin arazisine giden suyu kendi tarlasına çevirir.

Alvânî: Romandaki Diyâb gibi fazla öne çıkmayan diğer kişi de, bedevi kökenli bazen çobanlık yapan, topraksız, parasız, karpuz tarlası bekçiliği yapan Alvânî'dir. Geliri ancak köy bakkalından veresiye aldığı çay, şeker ve tütün yaprağı borcunu ödemeye yeter. Daha önce Mahmûd Bey'e çobanlık yapmış, bu sırada meşru

olmayan yollarla gelir elde etmiştir. O da Vasîfe ile evlenmek isteyenlerden biridir. Hadrâ ile ilişkisi vardır. Meşru olmayan işlere yatkınlığı sebebiyle Şeyh Yûsuf ondan muhtarın buğdayını çalmasını ister. Şaban da ona 15 cüneyh karşılığında muhtarı öldürmesini teklif eder. Sonunda Hadrâ'yı öldürdüğü için Alvânî tutuklanır.

Ammu Kessâb: Romanın sonlarına doğru ortaya çıkan bir faytoncudur. Önce köyde yaşayan Ammu Kessâb daha sonra İskenderiye'ye yerleşir. İngilizlerin küçük bir köyde yaptıklarını görmüş ve onlara karşı mücadeleye katılmıştır. Daha sonra hapse düşer, hapisten çıktıktan sonra birçok işte çalışır. Köyde bulunduğu sırada çıkan olaylar üzerine köye gelen askerlerin genç kızları yoldan çıkaracağını düşünerek endişelenir. Çünkü köyün kızları fakir olduklarından paraya tamah edebilirlerdi. Birçok taliplisi olmasına rağmen Vasîfe babası yaşındaki bu adama evlenir.

Şaban: Yazarın uzun uzadıya anlattığı Şaban önceleri köyde yaşayıp daha sonra köyden göçmüştür, Hadrâ'nın köydeki yakınıdır. Görünüşte meczup olan Şaban aslında böyle değildir. Muhtar onu rakiplerini alt etmek için köylünün hayvanlarını zehirleme ve evlerini yakmada kullanır. Şaban bir dizi eyleme başlar, o bir seferinde Sîdî Ramazanın türbesini yıkan yol işçilerini terliğiyle kovalar, bir başka sefer de Abdulhâdî'ye gidip 'Tarlanı gece sula, yoksa Diyâb seni öldürecek' der. Bir gün de Alvânî'ye giderek muhtarı on beş cüneyh para karşılığında öldürmesini isterken görürüz. Herkesin aksine sulama gününün azalması ve yol istimlâkinin köylünün menfaatine olduğunu söyler. 'Abdulhâdî hapiste dayak yemedi, çünkü yol yapımı içi hükümetle anlaştı' der. Önce gençleri yol malzemesi ve demirleri çalmaya teşvik eder ve sonra da onları yakalatır. Sonunda Abdulhâdî onu kanala atar.

Çavuş Abdullah: Köylünün taşkınlığını engellemek için gönderilen askerlerin başındadır. Göbekli, teni baca gibi kara, dişleri bembeyaz olan ve adam dövme dışında hiç bir şeyi iyi beceremeyen biridir. Şehirden bir emniyet görevlisi, jandarma çavuşu Abdullah'ın köyde işini tam yapıp yapmadığını kontrole gelir. Aralarında içeriği bilinmeyen bir konuşma geçer. Bu konuşmada geçen şeyler köylünün yaygın kanaatine göre şunlardır: Emniyet görevlisi Çavuş Abdullah'ı çağırır, o geç kalınca ona bağırıp çağırıp söyler. Çavuş da bunun üzerine onu kırbaçıyla güzel bir döver. Aslında Çavuş Abdullah Asvan'da bıraktığı ana babası gibi yaşlı insanları, çocukları, kızları dövdüğü için üzüntü duymaktadır. Sıkıntısının bir sebebi de, ana babasından uzak olması ve köye daha önce onların görmediği şiddetli bir zulüm yapması için gönderilmiş olmasıydı. Ancak sonraları beklenenin aksine gülen, onlarla beraber oturan, konuşan bir Abdullah Çavuş portresi karşılına çıkar. Köyün ileri gelenlerinin konuşmalarının çoğunu, Abdullah Çavuşun gülme şekli, konuşması, oturması ve kırbaç gibi şeyler oluşturur. Ancak emniyet görevlisini dövmesi üzerine merkeze çekilir.

Şeyhulbeled: Muhtarın ölümünden sonra muhtarlığa hükümetten gelen telefonla kahramanın amcasının oğlu Şeyhulbeled getirilir. Muhtarın yerine bütün işleri yapmak üzere görevlendirilir ancak resmen muhtar olamayacaktır. İdari işlerden ve siyasetten anlamaz. Şeyhulbeledin hal, hareket, tavrı muhtar gibidir, her

hareketinde onu taklit eder. Halkı normal kanepeye, zenginleri de altın süslü koltuklara oturtur.

Abdulâti: Romanda ismi ez az geçen kahraman Abdulâti de muhtarın korumalığını yapar.

Bereketli Topraklar Üzerinde Romanı (1954)

İflâhsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali Ç. köyünden yola çıkarlar. Bu üç köylü, Çukurova'da iş bulmayı, üç-beş kuruş kazanmayı, ayrıca İflâhsızın Yusuf, köydekilerin henüz adını bile duymadığı yılın gibi tıslayan bir gaz ocağı, Köse Hasan da kızına saç tokasıyla üstü işli tarak almayı hesaplamaktadır. Bilmedikleri ve kendilerine göre tehlikeli bir yola çıkmaktadırlar, çünkü Hasan ve Ali daha önce köyden hiç ayrılmamıştır. Yusuf ise daha önce iki ay Sivas'ta çalışmıştır. Uzun sayılabilecek bir yolculuktan sonra Çukurova'ya inerler. Önce hemşirelerinin fabrikalarını bulup orada işe zorla kabul edilirler. Daha sonra Köse Hasan iş şartlarının ağırlığından dolayı hastalanır, diğer iki arkadaşı da çırçır fabrikasından atılarak inşaat işine başlarlar. Köylüleri Hasan'ı yalnız bırakmışlardır. Pehlivan Ali çalıştığı inşaat, iş arkadaşının karısıyla birlikte bir çiftliğe kaçır ve orada çalışmaya başlar. İflâhsızın Yusuf ustasından duvar örmeyi belleyerek usta olur. Fabrikada, inşaat, çiftlikte karşılaştıkları haksızlıklar; para dolapları, hile, iki yüzlülük, şehirlilerin bunlara oynadığı oyunlar derken üç köylü birbirini unuttur. Bu canhıraş mücadele içinde biraz da cinsellik ve bencillik duygularının etkisiyle can yoldaşı Köse Hasan'ı yalnızlığa terk ederler ve Hasan ölür. Pis ahırlarda, fişki üzerinde yaşayarak ve hendeklerde çiftleşerek, bit kırarak, kurtlu ekmek yiyerek hem manen hem maddeten hayvanî bir hayat yaşarlar. Saf Pehlivan Ali'nin çiftlikte, tarlada çalışması, Fatma'yı unutup Aptal Kızına dönmesi, sonra da Fatma'yı ondan ayırmak için patoza verilmesi, kırk beş kişinin çalışması gereken işte otuz iki kişinin çalışması, işin yoğunluğu, zaten yüksek tempoda çalışılan işte Küçük Ağa'nın işçileri daha da hızlandırmak için haykırışları ve Ali'nin acı sonu... Artık iyi bir usta olan İflâhsızın Yusuf, Ceyhan'da çalışmaktadır. Bu esnada okumayı söker, gelecek sene için kendi kendine, yazmayı öğrenme sözü verir. Baharın gelmesiyle birlikte hayalini kurduğu gaz ocağı ve çocuklarıyla, hanımına aldığı öteberileri tahta valizine doldurur. Adana istasyonunda Sivas trenini beklerken çırçırdaki işleri sırasında tanıştıkları Hidayet'in oğlu'yla karşılaşır. Ondan Pehlivan Ali'nin öldüğünü öğrenir. Bunun üzerine köye gidip gitmemeyi vicdanında sorgular. Köye vardığında Köse Hasan'ın kızı Emine'yle, karısına ve Pehlivan Ali'nin anasına vereceği cevapları düşünür. Onları kendisi öldürmemiştir, ecelleriyle ölmüşlerdir ancak ön ayak olmasa, götürmese onlar da gidecek değillerdi. İflâhsızın Yusuf bu duygularla köyüne döner.²⁰

Kısa bir özetini verdiğimiz roman, Anadolu'nun seksen evlik köylerinden Ç. köyünün eli iş tutan erkeklerinin iş için Kayseri, Sivas ve Çukurova'nın yolunu tutmalarını anlatmakla başlıyor. Üç arkadaş köyde kapı komşusudur. Beraberce Çukurova'ya yola çıkarlar. Orada birçok işte çalışıp birçok insanla tanışırlar. İş

²⁰ Orhan Kemal, *Bereketli Topraklar Üzerinde*; Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, s.39-50; Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, s.628.

sezonu sonunda Köse Hasan çalışma şartlarının kötülüğünden dolayı hastalanır. Laf dinlemeyip hevâ ve hevesine uyan Pehlivan Ali'de patoz makinesine düşerek ölür. Geriye her zaman Emmisinin öğütlerini dikkate alan, daha akıllı ve ağırbaşlı görünen İflahsızın Yusuf tek başına köye döner.

Ana kahramanlardan İflahsızın Yusuf uzun boylu, evli, Mehmet ve Ali isminde iki oğlu, bir de kızı vardır. Köse Hasan zayıf, evli, Emine adında bir kızı vardır. Pehlivan Ali kalın bedenli, güreşçi, köyünden bir kızla sözlü ve bir de geride yolunu gözleyen bir annesi vardır. İflahsızın Yusuf'un Emmisi adeta romanın gizli, dördüncü kahramanıdır. Onun, 'haza Osmanlı' diye nitelediği bir karısı vardır. Emmisi, yıllarca gurbette çalışmış ve gurbette ölmüştür.

Kahraman sayısı oldukça fazla olan romanda üç ana kahraman vardır. Bunların yanı sıra köyden çıkıp istasyona geldiklerinde tanıştıkları Veli ve trende gördükleri motor ustalığı kursu gören ve imtihanında şehirli emsallerinin çoğunu geçip üçüncü olarak kursu bitiren Yunus ustayla tanışır.

Çırçır fabrikası sahibi hemşerileri ve kapıdaki bekçi, işçilerden alacağı avantadan ödün vermeyen ve bu sebeple de üç köylüyü de işten atan ırgatbaşı vardır. Yusuf'un beraber çalıştığı on kirli kozacının başındaki esrar içen kirli kozacı başı Halo Cafer, çırçırdaki işçilerin yevmiyesinden avantaya ortak olan kâtip ve çok nitelikli bir karakter olan Köse Topal vardır. Köse Topal bekâr çamaşırı yıkar, paslı tıraş makinesiyle tıraş yapar, zeytin ekmekten bıkan işçilerin verdiği parayla pazara koşup aldığı kuru, solmuş, kirli sebzeleri yıkamadan kör bıçağıyla doğrayıp yemek yapar; çay yapar, parasıyla yemek yaptıranların yemeğinden tabak tabak başkasına satar; geri alabileceğini bildiği kişilere faiz verir, kiraladığı tek göz, altı tezekli ahırdan bozma odayı sekiz kişiye ayrı ayrı kiralar. Hidayet'in oğlu da zaman zaman buraya uğrayan ve işte yüzü olmayan işsiz bir gençtir.

İnşaatta Pehlivan Ali'nin iş arkadaşı Ömer Zorlu devamlı kumar oynar ve kaybeder, borç aldığı kişilere karısı Fatma'yı peşkeş çeker. Laz taşeron, şantiye şoförü ve sonra Pehlivan Ali peşkeş çektiği kişilerin başında gelir. Şoförün karısı Hayriye de Fatma gibi yolludur. Burada Pehlivan Ali'ye söz geçiremeyen İflahsızın Yusuf yatağını Kılıç Usta'nın yanına götürüyor. O Tonya'lı beş çocuk babası, ciddi, herkesle şaka yapmayan iyi bir insandır. Usta namaz niyazında her yıl gurbette çalışan, harama hiç uçkur çözmeyen birisidir. Yusuf'a da ustalık öğretir.

Ali Fatma'yı bir çiftliğe kaçıır. Çiftlikte Kâtip Bilal'in gözü Fatma'dadır. Ağanın yeğeni Bey İstanbul Hukuk'ta okumaktadır. Çiftliğe zarar veren kaplumbağaları, kediye öldürür. Çapada çalışırken Pehlivan Ali genelevden çıktığı söylenen Aptal Kızına göz koyar. Tarlada doğum yapan Kürt Hürü ve kocası Halo Cafer ile Fatma'yı Kemal Cesurla buluşturan Senem bacı vardır.

Fatma'ya sahip olmak için Pehlivan Ali patoza gönderilir. Esrar kullanıp kumar oynayan Kürt Zeynel'le, Şamdin patozda koltukçudur. Patozda iki kızı olan ırgatbaşı vardır, bunlardan biri Pehlivan Ali'nin gönül bağladığı genelevindeki Selvi'dir. Pehlivan Ali ile Hidayet'in oğlu burada çalışıp daha sonra kovulan Zeynel'le Şamdin'in yerine koltukçu olurlar. Romandaki son kahraman İflahsızın Yusuf'un köye dönerken istasyonda tanıştığı kondüktör memuru İhsan'dır.

Bu kahramanlardan başka birkaç kelimeyle bahsedilen veya sadece isimleri geçen Uzunogulları, Topsakalın Durmuş, İdibıdılar gibi birçok isim geçmektedir.

el-Ard ile Bereketli Topraklar Üzerinde Arasındaki Ortak Unsurlar

Her iki romanda ortak unsur isimlerindeki 'toprak' kelimesiyle başlar.

el-Ard'da Mısır'ın bir köyünde çiftçilerin ekmek paraları için toprak ağaları ve yönetimle mücadeleleri ele alınırken *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ekmek parası kazanmak için Anadolu'nun içlerinden Çukurova'ya inen üç köylü arkadaşın ekmek kavgası, emek-sermaye ilişkisi ve bunun etrafında kümelenen bir dizi olay işlenir.

Her iki romanda da kahramanların köyünün bölgesi bellidir. Ancak isimleri açık olarak zikredilmez. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de köyün isminden Ç. diye bahsedilir ki bu köyün gerçek ismi değildir.

el-Ard'da zaman bir yaz tatili boyunca sürerken *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de roman bir seneye yaklaşan bir zaman diliminde başlayıp biter.

el-Ard'da olay Mısır'ın bir köyünde toprak ve su merkezli cereyan ederken Mısır'ın hayat kaynağı Nil'den bahsedilmeyip sadece su kanallarından bahsedilir. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise olay Adana'da geçmekte fakat Çukurova'nın can damarı Seyhan nehri zikredilmemektedir.

Her ikisinde de fakirlik son haddine varmıştır. *el-Ard*'da Muhammed Ebû Suveylim ekmek bulamadığı için sıpasını satmak zorunda kalır (s.387), *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de Pehlivan Ali ile Hidayet'in oğlu patozdan şehre dönerken ne yiyecek ekmekleri ne de paraları vardır (s.287).

Her iki romanda da sefalet, açlık bütün çıplaklığıyla ortaya serilmektedir. Ancak *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de fakir ve sefillerin sabır ve inançları alay konusu edilir. "*Bereketli Topraklar Üzerinde*'de roman boyunca, roman kişilerinin bir dilim ekmek için nelere katlandıkları, nasıl alçaldıkları, ne sefaletler yaşadıkları; aç ve hasta insanların yokluk içindeki yaşantıları, kişisel menfaatler için nelerin ayaklar altına alındığı etkileyici bir üslupla anlatılır. Bu bölüm anlatıcının ideolojik bakış açısıyla verilmiştir. Anlatıcı bu bölümde, romanın olay akışını keserek, bu sefaletin asıl sebebini, yani dinî düşünceden doğan tevekkül anlayışını, yani 'o topluluğu uyuşturan afyon'u anlatır."²¹ "Kul acımaz bunlara, Allah acımaz. Allahın unuttuğu insanlardır bunlar! Peygamberler kitaplar dolusu sabır, tevekkül, kanaat getirmişlerdir bunlara. Hiçbir işe yaramayan, hiçbir işe yaramayacak olan sabır, tevekkül, kanaat!" (s.172) "...aç çocukların feryadı göğe yükselir. Önemli değildir. Peygamberler Allah adına sabır getirmişlerdir ya, hiç önemli değildir aç çocukların göklere yükselen feryadı. Öseler bile ne? Öte dünya vardır, birer kuş olup uçacaklardır Cennet-i Âlâ'ya. Cennet-i Âlâ'da yağdan, baldan dağlar, süttten ırmaklar. Analar, bir deri bir kemik analar, kucaklarında açlıktan ölen yavrularına kana kana gözyaşı bile dökemezler. Peygamberler mi, hacılar hocalar mı öyle demiş: Allah verdi, Allah aldı. Kul ne ki Allahın iradesi karşısında? Ondan daha mı iyi bilecekler? Hikmetinden sual

²¹ Fikret Uslucan, *Orhan Kemal'in Bazı Romanlarında...*, s.110-111.

edilir mi? Yarın onlar, ellerinde bakraç bakraç Cennet-i Âlâ suları, analarını Cennet kapılarında bekleyecekler. Analar kucaklarında ölü ölüveren yavrularına ağlamamalı, sevinmelidirler. Bu yalan dünyada yaşayıp da günahların çeşitleriyle kirleneceklerine, henüz günah çağına varmadan ölecek Cennet'e uçmuşlardır kuş gibi. Allahın sevgili kullarıdır onlar! (s.172-173).

• Gerek Abdurrahman eş-Şarkâvî 'Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar' deyişiyle karşılanabilecek olan *صحيح ما يقعد عالرباط غير شر البقر!* (s.116), gerekse Orhan Kemal yaşadıkları bölgenin yerel ağızlarını iyi bilmekte ve yeri geldikçe özellikle yerel ağızda deyim ve atasözleri kullanmaktadırlar. 'İt kapıda zebun gerek hemşerim', 'Yedi denizin dışarı attığı' (s.172, 377) gibi.

Tasvirler romanların temel unsuru olduğundan her iki romanda da tasvirler oldukça dakik ve keskin anlatımla okuyucunun gözünde tablo canlandırılmayı başarır. *el-Ard*'da Şaban dört sayfa (295-298) anlatılır. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise işçilerin fabrikası (s.56), harman makinesi uzun uzun tasvir edilir.

el-Ard'ın dindar görünümlü kahramanlarından Şeyh Şinnâvî (s.9) bencil, kendisiyle de barışık olmayan, göbekli, kızınca da köylüye, camiye, namaza lanet eden, konuşmaları daima korkutma üzerine bir karakterdir. Diğer dindar karakteri temsil eden Ezher'li Şeyh Yûsuf, kendi menfaatini düşünen, oldukça az gülen, asık suratlı, acımasız yeri geldikçe de fitne çıkaran bir adamdır (s.52). Mevlid gibi ritüellerle dini temsil etmeye çalışıp menfaat elde eder. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise bu tipe yakın Köse Topal vardır. Daima namaz kılan, haramı, günahı diline pelesenk eden bu tip, işçilerin verdiği parayla pazardan aldığı kuru, solmuş, kirli sebzeleri yıkamadan, yemek yapar, parasıyla yemek yaptıranların yemeğinden tabak tabak başkasına satar, geri alabileceğini bildiği kişilere faiz verir. "Orhan Kemal'in romanları külliyat hâlinde okunduğunda gerek anlatıcının anlatımından ve gerekse roman kişilerinin konuşmalarıyla davranışlarından bu eserlerdeki din anlayışı şöyle sıralanabilir: Bir genellemeyle din, zenginler ve din adamları için bir sömürü aracıyken, yoksullar için avunma vasıtasıdır. Zenginlerin hiçbiri gerçek bir dindar değilken, dindar olan yoksullar da hep küfürbaz ve inkârcı insanlardır. Samimi bir dindar insan romanlarda görülmemektedir. Toplumsal yapıdaki tutarsızlıkların, insanlık dışı durumların, adaletsizliklerin temelinde hep din gösterilmektedir."²²

Vasife'nin köyünde kadınlar tarlada, yol yapımında çalışırken (s.389) İflahsızın Yusuf'un çalıştığı çırçır fabrikasında hem çiğitte hem de süpürgecilik gibi işlerde çalışırlar, Pehlivan Ali'nin çalıştığı çiftlikte de hem ırgata yemek yapma hem de tarla çapalamada çalışırlar (s.199).

el-Ard'da köylüler santranc, dama benzeri oyunlar (s.153), şehirde de doktor, müdür, avukat, sulama görevlileri gibi kültürlü kesim kulüpte kumar oynar. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de gerek fabrikadaki gerek tarladaki çalışanlar her fırsatta kumar oynar (s.73).

el-Ard'da köylüler köye gelen postacıdan, şehirden hayır gelmez düşüncesiyle korkar (s.153). *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise, İflahsızın Yusuf

²² Uslucan, *Orhan Kemal'in Bazı Romanlarında...*, s.108.

‘Şehir adamı köylüyü cin çarpar gibi çarpar, birbirimize iyi sarılalım...’, ‘Şehirli bir cin, Şehirliyi biliyor musun sen?’ (s.8,12) sözleriyle uyarırken aynı düşüncelyi görmekteyiz.

el-Ard’da köylüler birbiriyle kavga ederken bir camız kuyuya düşüyor, az önce birbirini yiyen, kafasını gözünü kıran insanlar hemen dövüşü bırakıp onu kurtarmaya giderler, öyle ki en azılı düşman diğer düşmanın hayvanını kurtarmak için kuyuya iner (s.171). *Bereketli Topraklar Üzerinde*’de bu birbirine bağıllık sadece sözde vardır, fiiliyatta yoktur. ‘Anca beraber kanca beraber kardaşlar’ diyen İflahsızın Yusuf Pehlivan Ali ile birlikte Köse Hasan’ı -tamamen olmasa bile biraz da geçim kaygısıyla- ölüme terk ederler. Yine Pehlivan Ali harman makinesine düşünce az önce onları öven pohpohlayan, ‘aslanlarım’ diyen küçük ağa -belki korkuyla- sonunda Ali’yi ölüme terk eder (s.365).

Gerek *el-Ard*’da gerekse *Bereketli Topraklar Üzerinde*’de hastaları tedavi yöntemi çok ilkindir. *el-Ard*’da hastalanan, yaralanan, bakkaldan kahve alıp onunla tedaviye uğraşırken (s.175) *Bereketli Topraklar Üzerinde*’de gripinle, çayla, kininle tedavi edilmeye çalışılır (s.99).

Her iki romanda kahramanlar sürekli geçmişin özlemiyle hayallere dalarlar. Muhammed Ebû Suveylim, Şeyh Hassûne ile İngilizlerle mücadelelerini hayal eder (s.200). İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali her an köylerini hayal ederler (s.145,376).

el-Ard’da yönetim ağaların ve zenginlerin yanındadır. Gerektiğinde ağalara ait konak için yol yapılırken, yine düz gitmesi gereken bir yol imtiyazlı kişilerin toprağını bölmek için kıvrılır (s.299). *Bereketli Topraklar Üzerinde*’de ağalar ve üst kademedekiler daha çok kazanmak için bazen kırk beş kişilik patozda otuz iki kişiyi çalıştırır, bazen de istirahat ve paydosları geciktirirler (s.313).

Her iki romanda cinsel tema vardır. *el-Ard*’da kendini açıktan pazarlayan Hadrâ’ya karşı bir tavır yoktur ve herkes onun durumunu bilmektedir (s.48). *Bereketli Topraklar Üzerinde*’de cinsellik zirvededir. Bu durumu Berna Moran şöyle anlatmaktadır: “Cinsel ilişkilerin kısa bir dökümünü yapmak bu bakımdan ne tür bir hayat yaşadığını göstermeye yeter sanırım. Kadın karakterlerden, şoförün karısı Hayriye kâtibin odasında kâtiplerle; kendi odasında, sızmış kocasının yanı başında taşeron Rıza ile sevişir. Aynı zamanda Fatma’yı kandırması için para teklif eden Rıza ile Fatma’nın arasını bulur. Fatma ise aynı gece hem Rıza ile hem Pehlivan Ali ile yatar. Sonra da nikâhsız yaşadığı Ömer ile. Bir gün Ömer’i bırakıp Pehlivan Ali ile kaçır (Ömer de ileride şoförün karısı Hayriye ile kaçacaktır). Gittikleri çiftlikte ağanın oğlu ile uydurur işini. Sonra Ali’yi atlatıp kâtip Bilal ile ilişki kurar. Fatma’yı son gördüğümüzde, sıtmalı, perişan durumda, bir hendeğin içinde kendisine kinin yutturan bir köylünün kucağındadır. Genelevden çıktığı söylenen Aptal Kızı, Pehlivan Ali’yi hendekte baştan çıkarır. Köyde sözlüsü bekleyen Ali’nin şehirdeki kısa yaşamına Fatma, Aptal Kızı ve genelevdeki Selvi karışır. Bu ilişkilerin hiçbirinde gerçek bir sevgi ya da dostluk yoktur. Ya çıkar vardır ya da cinsel doyum.”²³

²³ Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, s.41.

Romanlardaki kahramanların okuma alışkanlıkları vardır. *el-Ard*'da Şeyh Yûsuf yönetimin baskısının arttığı dar zamanlarda dükkânında Antara, Ebû Zeyd Hilâlî gibi halk kahramanlarını okur (s.252). *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise, harman yerindeki yağ ustası boş zamanlarında Bethooven üzerine yazılmış ne kadar şey varsa okur (s.361). Buna rağmen her iki romanda da kahramanlar arasında okur-yazar*orami oldukça azdır.

Her iki romanın geçtiği toplumda rüşvet yaygındır. *el-Ard*'da Muhammed Efendi kardeşi Diyâb'ı hapisten kurtarmak için Mahmut Bey'e beş cüneyh rüşvet verir, diğer taraftan da başçavuş, Muhammed Ebû Suveylim'e pamuğunu toplaması izni karşılığında ondan rüşvet ister (s.398), *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de de neredeyse bütün iş kademelerinde rüşvet düzeni işler (s.89).

Her iki toplumda da insanlar kanaatkârdır. *el-Ard*'da zamam zaman yiyecek bulamayan köylüler, misafirlerine çaya göre daha pahalı olan kahve ikram ederler (s.237,241). Aynı şekilde *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de her türlü sefaleti yaşayan bu insanlar "Buna da şükür'dür gene de. Kitap öyle söylemiştir. Şükredecek, kendinden yukarıdakine değil, aşağıdakine bakacaksın, bakacaksın, gene bakacaksın, sonra gene. Her baktıkça da şükredeceksin!" (s.174).

Romanların her ikisinde de hırsızlık olayları görülür. *el-Ard*'da Alvânî muhtarın buğdayını çalarken (s.256) *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de Hidayet'in oğlu Köse Topaldan bir şeyler çalar (s.77).

el-Ard'da hapiste köylünün bıyıklarının kesilmesi, at sidiği içirilmesi, kırbaça dövülmesi, kazıklara oturtulması, şuurlarını kaybedinceye kadar dövülmesi işlenirken (s.260) *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de Hidayet'in oğlu hapse girer (s.293).

el-Ard'da Şeyh Hassüne hapisten çıkan Muhammed Ebû Suveylim'i geçmişte şöyle kahramanlıklar yaptın diyerek teselli ederken (s.275), *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de kendisini yalnızlığa terk eden iki köylüsüne Köse Hasan, sizin de elinizde bir şey yok, geçim zor gibi ifadelerle teselli eder (s.110).

el-Ard'da 'Hayatu'n-nebî', 'Eymenunnebi' gibi (s.281), *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise 'Anam avradım olsun' gibi Allah'ın ismi dışındaki şeylere yemin vardır (s.187).

Her iki romanda da hayvanlar öldürülür, ama gayeleri biraz farklı. *el-Ard*'da İngilizlerle mücadelede Şeyh Hassüne'nin planıyla onların yerleştikleri yerlere doğru kuyruğuna gazlı bez bağlanan kedi ve köpekleri İngilizlere doğru salınır, etraflarındaki ekinle birlikte onları da yakarlar (s.284). *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ise çiftlikteki Bey ekinleri yiyen kaplumbağaları ve önüne konan kediyi tabancasıyla vurarak öldürür (s.181).

el-Ard'da askerler köye geldiği için Ammu Kessâb korkar (s.376). Çünkü fakir köylü kızları onların parasına kanacağını düşünür. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de Pehlivan Ali Fatma'nın parası sebebiyle Bilal'e veya Bey'e kanacağından endişe ediyor.

Romanlarda geçen birçok isimde lakap vardır, lakapsız kahraman oldukça az görülür. Şeyh Şinnâvî, Şeyh Hassüne, İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali gibi.

Her iki romanda da dinî bilgilerden yoksunluk vardır. *el-Ard*'da cenaze merasimine gelen Mahmut Bey ayeti yanlış okur (s.328). *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de "Pehlivan Ali, bulutlara baktıktan sonra, yol arkadaşları İflâhsızın Yusuf'a, 'Allah'ımız o bulutların öte başında mı?' diye sorar. Yusuf bu sorunun cevabını bilmemekle beraber, "Tövbe estafurullaaah" diye tepki gösterir. Ali de 'Günah mı?' der ve susarlar" (s.10). *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de kahramanların hepsi kulaktan dolma dinî bilgilere sahiptir ve duyduklarının gerçek olup olmadığını sorgulayacak bilinçten de yoksundurlar.²⁴

Gerek *el-Ard* gerekse *Bereketli Topraklar Üzerinde*'deki mücadelelerde gözler budaktan esirgenmiyor. *el-Ard*'da yol yaptırmama adına demirler suya atılırken (s.316) *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de ağa veya adamlarından oç alma adına harman yakılır (s.369).

Her iki romanda ortak unsurların, romanların isimlerinde başladığını söylemiştik. Aynı şekilde her iki roman da halkın, hâkim güçlere mağlubiyetiyle neticelenir.

Sonuç

Türkiye ve Mısır gibi ayrı coğrafyalarda yaşayan insanların kültürel ve bölgesel benzerlikleri birer gerçektir. Bu tür çalışmaların artırılmasının özelde Türk-Mısır, genelde de Türk-Arap edebiyatları arasında bir köprü oluşturacağı kanaatindeyim.

²⁴ Uslucan, *Orhan Kemal'in Bazı Romanlarında...*, s.125.